

גילוי ראש

ופרע את ראש האשה וכו' (במדבר ה, יח)

בספרי (נשא פיסקא יא) לימד על בנות ישראל שהן מכסות ראשיהן. ובספר ארצות החיים להמלבי"ם (סי' ב) מביא בשם מדרש הנעלם (פרשת נשא) שמכאן יש סמך שגם אנשים לא ילכו בגילוי הראש.

חיוב או מידת חסידות

הגמ' (קידושין לא, א) מביא שרב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשי, משמע שאין כאן חיוב אלא הנהגה טובה. וכ"כ בשו"ת מהרש"ל (סימן עב) והוכיח כדבריו שהגמ' לפני זה (שם) מביא מימרא דריב"ל שאסור להלוך ד' אמות בקומה זקופה שנאמר מלא כל הארץ כבודו, ואילו אצל רב הונא בריה דרב יהושע לא כתוב אלא שלא מסגי ד' אמות בגילוי הראש, משום דאמר שכינה למעלה מראשי, משמע דדווקא בקומה זקופה הוא אסור אבל בגילוי הראש אין בו איסור. וכתב מהרש"ל שעכשיו הוא להיפך, בקומה זקופה אינם נזהרים, ואדרבה הגאים והעשירים הולכים נטווי גרון, ובגילוי הראש נזהרים לא מחמת חסידות אלא סוברים דת יהודית הוא.

עוד כתב שם וז"ל עכשיו אני אגלה את קלון האשכנזים, בוודאי מי ששותה יין נסך במלון של גוים, ואוכל דגים מבושלים בכלים שלהם, והמחמיר הוא שמאמין לפונדקית שלא בשלו בה, אין חוששין עליו ואין בודקין אחריו ונוהגין בו כבוד אם הוא עשיר ותקיף, ומי שהיה אוכל ושותה בהכשר, רק שהיה בגילוי הראש, היו תופסין אותו כאלו יצא מן הכלל.

ומבואר יותר בשבת (ק"ח, ב) אמר רב הונא בריה דרב יהושע תיתי לי דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראש, ואם יש כאן חיוב גמור למה היה מתפאר מזה, הרי כולם חייבים את זה.

ועי' בספר ברכ"י (או"ח סימן ב) שהר"ן סוף פ"ק דע"ז והנמו"י ס"פ ד' מיתות כתבו דכי קאמר תיתי לי הוא מדת חסידות, ודלא כהרב שבות יעקב (א, קמד), שרצה לומר דגם כי קאמר תיתי לי איסורא הוי. עי"ש שמוכיח כדבריו שהרי אחד מהתיתי לי הוא שהקפיד באכילת שלש סעודות דהוי חיוב. (ועי' לקמן בשם תשובת הגאונים). וכ"כ בספר אורחות חיים (תפלה אות מח) וז"ל והר"ם נ"ע כתב שאינו אסור לילך בגילוי הראש, כי מה שאמרו בפרק כל כתבי הקדש תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש זהו למדת חסידות. ובספר תשב"ץ קטן (סימן תקמז) כתב ג"כ להדיא שאינו אסור לילך בגילוי הראש, ומה שיש בכל כתבי תיתי לי דלא מסגינא ד' אמות בגילוי הראש זהו מדת חסידות.

בשו"ת שערי תשובה מהגאונים (סימן קעח) משמע שגם שלא ללכת בקומה זקופה אינו אלא מידת חסידות. שכתב שהיו עשרה מילי דחסידותא שנהג רב, ואחריו לא יכלו תלמידיו לנהוג בכולן, וכל אחד ואחד מהם נטל אחד מהם. חד דלא הוה מסגי ארבע אמות בקומה זקופה, ונהיג רב יהודה אחריו. שנית דלא הוה מסגי ארבע אמות בגילוי הראש, ונהוג רב הונא אחריו. שלישית דקיים שלש סעודות כל ימיו בשבת, ונהג ר"נ אחריו. רביעית וחמישית שלא היה מביט לצדדין ואפילו לפניו, דאמר שימי וכו' אלמא עד דשמע קליה לא ידע, ונהגו רב יוסף ורב ששת אחריו ולא יכלו לעמוד בה עד שסימו את עיניהם. ששית כד הוה עייל לבי מדרשא הוה מקיף ולא הוה פסע ועייל קמי רבנן דלא מטרח צבורא ונהגו ר' זירא ואביי אחריו. שביעית דלא הוה אכיל מסעודת הרשות משום חלב ודם וגידי הנשה. שמינית דכל דקפיד עליה אזל איהו לגביה ומפייס ליה ונהג רב זוטרא בריה דרב נחמן אחריו. תשיעית שהיה רגיל תדיר בתפילין ונהג רב ששת אחריו. עשירית שהיה קולו ערב והיה רגיל לירד לפני התבה, ולהיות מתורגמן לרבו ולכל מי שצריך, ולקיים מה שנאמר כבוד את ה' מהונך, ונהג ר' חייא בר אדא אחריו. דקאמרין רב חייא בר אדא בר אחתיה דבר קפרא הוה והיה קולו ערב כשפורס על שמע ויורד לפני התיבה, אמר אהני לבוראך ממה דאהניך הדא הוא דכתיב כבוד את ה' מהונך.

ומאידיך בשו"ת מהר"י מברונא (סימן קסו) נוקט שיש איסור ללכת בגילוי הראש, עי"ש שמביא דיש רוצים לומר דלא אתסר למיזל בגילוי הראש כי אם לחסידים ולת"ח. ומביאים ראיה מפ"ק דקדושין (ח, א) גבי פדיון

הבן כי הא דרב כהנא דשקיל סודרא מבי פדיון הבן, אמר לדידי שוה לי חמש סלעים, ולא אמרן אלא רב כהנא דגברה רבה הוא, פרש"י דלא אזיל בגילוי הראש משמע אבל אחרים אזלי.

אבל הוא חולק עליהם דלאו ראייה היא, דשם הדין לגבי סודר שהוא כסוי מכובד, ולא מדובר בכסוי רגיל. דא"כ ה"מ לאתויי ראייה מהא דאמרי' (קדושין כט, ב) גבי רב המנונא דאתא לר"ה, חזייה דלא הוה פריס סודר, פרש"י כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשן, אלמא פנויים מותרים בלא כסוי. ותו דאף נשואין מנהג בעלמא דרגילין לכסות ראשן אבל חובה ליכא. אלא שאין מכאן ראייה דשפיל לסיפיה דעמודא (שם ל, ב) ר' חייא בר אבא אשכחיה לר' יהושע בן לוי דשדי דיסתנא ארשיה וקא ממטי ליה לינוקא בי מדרשא, פרש"י דשם ארישיה סדין שאינו ראוי להתעטף בראש, אלא כיסוי בעלמא שם על ראשו שלא ילך בגלוי הראש, ולא הספיק להתעטף בסודרו, א"ל מאי האי, פרש"י שמהרת לצאת בלי עטיפה ההוגנת לך. אלמא סודרא דווקא לת"ח אבל לאיניש אחרינא סגי ליה בכיסוי בעלמא, ואף לת"ח דווקא לצאת בו לחוץ, אבל תוך ביתו סגי ליה בכיסוי בעלמא, והא דכתב רש"י לעיל (ח, א) דגברא רבא הוא דלא אזיל בגילוי הראש, היינו לצאת בכיסוי בלא עטיפת הראש כמנהג ת"ח.

וכן הא דאמרינן בשבת (ק"ח, ב) תיתי לי דלא אזלי בגילוי הראש, היינו בלא עטיפת סודר, אבל כיסוי לעולם צריך.

והא דאמרינן בפ' כל כתיבי (שם) ובפ"ק דקדושין (לא, א) רב הונא בריה דרב יהושע לא הוה מסגי ד' אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי, וזה קשה לבאר על עטיפת סודר, וי"ל דהתם רבותא היא שאפילו בביתו היה מקפיד.

סימן על עזות

עוד מסופר במסכת כלה רבתי (ב, ב) שפעם אחת היו זקנים יושבים, עברו לפניהם שני תינוקות, אחד גלה את ראשו, ואחד כסה את ראשו, זה שגלה ראשו, ר' אליעזר אומר ממזר, ר' יהושע אומר בן הנדה, ר' עקיבא אומר ממזר ובן הנדה, אמרו לו עקיבא, איך מלאך לבך לעבור על דברי רבותיך, אמר להם אני אקיימנו, הלך אצל אמו של אותו תינוק, שהיא יושבת ומוכרת קטנית בשוק, אמר לה בתי, אם תאמר לי דבר זה שאני שואלך, הריני מביאך לחיי העולם הבא, אמרה לו השבע לי, היה ר' עקיבא נשבע בשפתיו ומבטל לו בלבו, אמר לה בנך זה מה טיבו, אמרה לו כשנכנסתי לחופה נדה הייתי, ופירש ממני בעלי ובעלני שושביני, ועברתי את זה, נמצא אותו תינוק ממזר ובן הנדה, אמרו גדול היה ר' עקיבא שהכחיש את חבריו, באותה שעה אמרו ברוך שגלה סודו לעקיבא בן יוסף. ובהמשך אמרו שם שמע מינה גלוי ראש עזות תקיפא הוא. שוב משמע שאין כאן חיוב אלא ענין של מידת הכנעה, ומי שאינו מכסה ראשו סימן שיש לו מדת העזות. ועל דרך זה כתב הלבוש (או"ח צא, ג) וז"ל ויכסה את ראשו שזהו דרך הכנעה.

ועל דרך זה איתא בקידושין (לג, א) רבינא הוה יתיב קמיה דר' ירמיה מדיפתי, חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא, אמר כמה חציף הא גברא, א"ל דלמא ממתא מחסיא ניהו דגיסי בה רבנן. רואים שללכת, עכ"פ לפני רבנים, יש בו משום חוצפא.

יראת שמים

עוד איתא בגמ' (שבת קנו, ב) שאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה כסי רישיך כי היכי דתיהוי עלך אימתא דשמיא, ובעי רחמי, לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה, יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעילוייה רישיה דלי עיניה חזא לדיקלא אלמיה יצריה סליק פסקיה לקיבורא בשיניה.

כסוי הראש בטלית

בב"י (או"ח ח, ב) משמע קצת שיש כאן חיוב. דעל ההיא דכתב הטור שיכסה ראשו (בטלית) שלא יהא בגילוי הראש, כתב הב"י שכ"כ גם בעל העיטור, ולאו למימרא שיכסה ראשו כדי שלא יהא בגילוי הראש לגמרי, שאין זה מענין מצות ציצית, ועוד דהיאך הלך לעשות צרכיו וליטול ידיו בגילוי הראש. משמע שפשוט שאסור ללכת ד"א בגילוי ראש, דאם איתא שאין כאן חיוב למה התפעל איך הלך לעשות צרכיו. ואולי כוונתו בממ"נ

שאם חייב לעטוף ראשו בטלית משום שיש איסור בגילוי הראש, מה עשה עד עכשיו, אבל אינו ר"ל שיש באמת איסור.

ועי"ש שפי' כוונת הטור שלא יהיה בגלוי הראש מטלית של מצוה, שצריך שיכסה ראשו בציצית לקיים מצוה מן המובחר. וכתב עליו הד"מ אף כי מצוה לשמוע דברי ב"י ופירושו, מ"מ מש"כ הטור הוא כפשוטו שלא יהיה בגילוי הראש, כי בלא ציצית אין איסור לילך בגילוי הראש רק מדת חסידות, כמ"ש בסי' ב' בשם הר"ם, ולכן כתב בשעת עטיפת ציצית צריך לכסות ראשו.

אבל הט"ז (שם ס"ק ג) מפרש דברי הטור שר"ל שצריך ליהדר שיהיה כ"כ בכיסוי הראש, שאפילו בשעה שמעוטף בטלית של מצוה צריך שלא יזוז ממנו כסוי של ראשו, והטעם שטלית של מצוה פעמים הוא מסולק מראשו, ונמצא שיהיה אז בגילוי הראש, אבל לא הקפיד רבינו שיהיה הטלית ג"כ על הראש מטעם מצות ציצית. (ודלא כאלו שסוברים שיש חיוב של שני כיסויים, וכאן אינו אלא מחשש שיתגלה.)

ולפי הבנת המג"א בדברי השו"ע (או"ח ב, ו) יצא שס"ל שיש חיוב. דהנה כתב המחבר וז"ל אסור לילך בקומה זקופה, ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש (מפני כבוד השכינה). וכתב המג"א (ס"ק ו) ומדת חסידות אפילו פחות מד"א. וע' תשובת רש"ל (סי' ע"ב), ע' בפסקי מהרא"י (סי' כ"ג). ובנדרים (ל, ב) משמע דקטנים דרכן לילך בגלוי הראש, [ר"ל מהא דאיתא התם שהנודר משחורי הראש אסור בקרחין ובעלי שיבות ומותר בנשים ובקטנים, שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. ואמרינן בגמ' אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמגלו רישייהו, אבל נשים לעולם מיכסו, וקטנים לעולם מיגלו.] ומ"מ נכון לכסות ראשם דתהוי עליהם אימתא דשמיא כדאיתא בסוף שבת. משמע שהבין בדעת המחבר שיש כאן חיוב, לא רק מדת חסידות.

בחוקותיהם לא תלכו

אבל ט"ז חידש שיש איסור גמור מטעם אחר, דהיינו כיון שחוק הוא עכשיו בין העכו"ם שתיכף כשיושבין פורקין מעליהם הכובע, וא"כ נכלל בכלל ובחוקותיהם לא תלכו. כ"ש בחוק זה שיש טעם דכיסוי הראש מורה על יראת שמים, כההיא דסוף שבת כסי רישך כי היכי דליהוי עלך אימתא דמרך. וכן בקדושין (לג, א) ההוא גברא דלא מכסי רישי' אמרו כמה חציף האי גברא. וכ"כ בס' מורה נבוכים (פנ"ב) גדולי חכמינו נמנעים מלגלות ראשם להיות השכינה חופפת וסוככת אותן, וכן היו ממעטים דבריהם לזאת הכוונה כו' עכ"ל. ודאי ירחיק עצמו בזה יותר משאר חוקותיהם, אבל מכל מקום מה שכתב רש"ל דדי בכסוי היד על הראש, ודאי די בזה אף לסלק חוקות העכו"ם כיון שהוא מורה בזה שאסור לו לישב בגלוי הראש, אבל לא יועיל לענין שיצא דבר קדושה מפיו.

קריאת התורה

דעת הרבה הראשונים שאסור להזכיר שם השם בגילוי ראש. והם האו"ז (ב, מג) וז"ל, נראה בעיני דצריך ליהדר שלא יקרא קטן בראשו מגולה, דדילמא הלכה כ"א דקתני במס' סופרים פקח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמע, וי"א בכרעיו או בכגדיו פרומים פורס, אבל בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכרה מפיו. וכמדומה דבקה"ת גם ת"ק מודה, ולא מסתבר דנקט פקח למעוטי קטן דא"כ לימא גדול. עי"ש שמאריך ומסיק הילכך אין לקרות קטן בתורה בראשו מגולה וכ"ש גדול, ואין נראה בעינינו מנהג רבותינו שבצרפת שמברכין בראש מגולה, ובשמחת תורה נהגו לקרות קטנים ומזכירים הזכרה בראש מגולה, וא"י איך לקיים המנהג אם לא כת"ק דיש אומרים דמס' סופרים.

הזכרת שם שמים

בשו"ע (או"ח צא, ג) כתוב יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה, וי"א שיש למחות שלא ליכנס בבהכ"נ בגלוי הראש.

ועי' בפר"ח דמסתברא כמאן דמתיר להוציא הזכרה בראש מגולה, וכן משמע קצת מהא דאמרינן (ברכות כד, ב) היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצינה חוצץ בטליתו על צוארו, ואלו יכסה ראשו לא קתני. וכן תנן (שם כב, ב) יתכסה במים ויקרא. ותו גרסינן בברייתא (שם כה, ב) מים צלולין ישב בהן עד צוארו וקורא, ולא קאמר שיכסה ראשו. ותו תנן (שם כד, א) האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה, ובפ"ק דסוכה (י, ב) אמרינן נמי הישן בכילה ערום מוציא ראשו חוץ לכילה וקורא קריאת שמע, ומדקאמר בכל הני ערום סתם משמע

ודאי דגם ראשו ערום, דאל"כ הוה ליה לפרושי. (ובפרט מי שטובל). וכן מוכח מהא דאמרינן (פסחים ז, ב) טבל ועלה בעלייתו אומר אשר קדשנו וציוונו על הטבילה. אבל מסיק דיש להחמיר כדברי האוסר.

ובשו"ת מהרש"ל (סימן עב) דן בזה באריכות. עי"ש שנשאל למי שראשו כבד אם יש לו היתר לישב ולאכול בגילוי ראש, (ר"ל לברך על האכילה, לא האכילה עצמה). והשיב שאינו יודע איסור לברך בלא כסוי ראש, אבל להתרה"ד (סי' י) פשוט לו שאסור בהזכרת שם בלא כיסוי הראש, אבל לא ידענא ממאי. ומביא שנחלקו בזה במסכת סופרים (פי"ד הט"ו), שכתב פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים או מי שראשו מגולה פורס את שמעו, וי"א בכרעיו ובגדיו פרומים פורס, אבל לא בראשו מגולה, ואינו רשאי להוציא הזכרה מפיו. וגם רבינו ירוחם כתב (סוף נתיב ט"ז) שאסור לברך בגילוי הראש.

וכתב מהרש"ל שלולי שאינו רגיל לחלוק על הקדמונים, אם לאו שיש גדול שמסייע אותו, היה נוטה להקל ולברך בגילוי הראש, ואפילו לקרות ק"ש שרי, שהרי איתא במדרש רבה (ויקרא פרשה כז) אמר רבי ברכיה מלך בשר ודם משגר פרוטגמא שלו למדינה, מה הם עושין כל בני המדינה עומדים על רגליהם ופורעים את ראשיהן וקוראין אותה באימה ביראה ברתת ובזיע, אבל הקדוש ברוך הוא ית' אומר לישראל קראו ק"ש, פרוטגמא דיד, הרי לא הטרחתי עליכם לקרות לא עומדים ולא פרועי ראש, משמע להדיא דליכא איסור בפריעת ראש, אלא שלא החמיר עליהם. אבל מה אעשה שכבר הורו לאיסור.

אבל כתב שמדת חסידות הוא בהזכרת השם שלא יהא בגילוי הראש, כמו הולך ד' אמות באויר השמים. וכן מצא בשם הר"ם שכל זה מידת חסידות, אלא שהר"ף כתב שיש למחות שלא לכנס בביהכ"נ בגילוי הראש. וכן הטור לא כתב ויכסה ראשו אלא גבי תפילה ולא גבי ק"ש, אבל מה אעשה שהעם נהגו בו איסור ואיני רשאי להקל בפניהם.

לימוד תורה

ומביא ששמע על חכם אחד כשהיה לומד היה לומד בגילוי הראש, ואמר שכבד עליו המשא. וכתב מהרש"ל שאף שאין איסור בדבר ואף לא מידות חסידות כשאינו מזכיר השם, מ"מ לת"ח יש לו להזהר מאחר שהעם תופסים בה לקלות ולפריצות, כאלו עובר על דת יהודית. ואפילו לומד בחדרו אין לסמוך על זה, שמא העם הארץ יראה ויקל בו, ולא בחינם אמרו כל שאסור מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור. ע"כ החכם עיניו בראשו שידע להשמר שלא יתפשו עליו, ואם כבד עליו להניח על ראשו דבר כבד יכסה ראשו בבגד פשתן דק או במשי.

כדבריו כתב ג"כ בשו"ת זכרון יהודה לר"י בן הרא"ש (סי' כ) שנשאל האם צריך ליזהר בשעת לימוד, שלא ישב בגילוי הראש, והשיב שטוב הוא שלא לישב בגילוי הראש בשעת הלימוד, למי שיוכל לסבול, לפי שילמד יותר באימה. ולפעמים מפני כובד החום, אינו יכול לסבול. ובהגהה מביאים תוספת וז"ל כבר נהגתי בעצמי לישב ככובע של פשתן דק וכיוצא בו בעתות החום, לצאת ידי כולם, עכ"ל.

אבל עי' במשנ"ב (ב, יב) שכתב שאסור לברך וה"ה ללמוד בגילוי הראש, ולא מהני בזה כיסוי היד, דיד וראש חד גופא אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו. וכתב הפמ"ג דיש ליזהר בשעת הנחת תפילין של ראש שלא יברך הברכה בראש מגולה. ופרו"ק משערות אף אותן שתפורין בבגד מתחתיו יש לאסור מפני מראית העין, שיאמרו ששערות הן ויש מקילין.

ובספר חשוקי חמד דן בחולה הסובל מכאב ראש ולא יכול ללבוש כובע, אך רוצה לקיים מה שנאמר חש בראשו יעסוק בתורה, האם מותר לו ללמוד בגילוי הראש. ומביא דברי המשנ"ב, אבל בסוף מיקל כדברי מהרש"ל ור"י בן הרא"ש, הואיל ויש בזה שעת הדחק.

הרהור כדיבור

ויש להסתפק האם מותר לחשוב בלימוד בשעה ששוחה, דלפי מהרש"ל וזכרון יהודה בוודאי מותר, ואפילו לפי החולקים כאן אינו אלא הרהור ויותר קל מלימוד בפה. דיעיין בביה"ל (סימן עג) שמביא מה שכתב בספר עבודת היום שלהרהר בד"ת קי"ל דמותר אפילו כשערותו מגולה, כמו שכתב בסוף סימן ע"ה. ומטעם זה מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש, שהרהור אינו כדיבור לענין זה, אע"פ שהוא כדיבור לענין להרהר במבואות המטונפות. ויש לדון דגם לענין גילוי הראש יש להקל.

שתייה באמצע הלילה

ומ"מ מסיק מהרש"ל שמי שירצה לברך ברכת נהנין, והוא בלילה שאין לו כובע עליו, או כשרוחץ באמבטי, די לו במה שמכסה את ראשו בידיו. אף שגדול אחד העתיק לאיסור, ותר"ד הביאו, וראייתו מר"ת שכשהיה רוחץ בחמין והיה שותה היה מתכסה בבגד כנגד לבו, משמע דוקא בבגד ולא בידים, אין זה ראייה כי משו"ה לא חשוב כיסוי שדרך האדם להניח ידיו על לבו, והרואה לא ידע שצריך לכסות את הלב, או ידמה לו שלא כסוה ממש כנגד הלב, אבל למעלה מראשו שהוא דבר הניכר מספיק בכיסוי היד. בפרט לפי מה שכתבתי שאין בו איסור כ"א חסידות, מספיק לו כיסוי היד בפרט באקראי בעלמא. אבל עי' במש"ב (הנ"ל) שמביא דברי מהרש"ל וכתב דיותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו, דאז הוי שפיר כיסוי לכו"ע.

שבועה בגילוי הראש

בספר תרה"ד (פסקים וכתבים סימן רג) נשאל על ההוא גזירה שחדשו השלטונים בבירסלא"ו, שהיהודים המחוייבים שבועה יצטרכו לישבע בשם המיוחד בקריאתו להדיא ובגילוי הראש, וס"ל לדמות זה לשמדא דשנוי ערקתא דמסנא. והשיב שאם כיוונו הנכרים בהזכרת השם להדיא ובגילוי הראש, משום דסבורים הם שבדרך זה השבועה חמורה יותר על הישראל ולא ישקר בה, א"כ אין כוונתן להעביר על דת אלא להנאתם, וכתבו הרמב"ם והרא"ש דבכל עבירות שבתורה אפילו בפרהסיא חוץ מג' עבירות יעבור ואל יהרג. אבל אם כוונתם כדי לחלל בכבוד שם המיוחד, פשיטא דיהרג ואל יעבור אם בפרהסיא. ומסיק שאינו יודע כ"כ איסור מפורש שלא להזכיר השם להדיא, ובגילוי הראש לצורך שבועה שמחוייב בה, דהא לאו הזכרה לבטלה הוא, שצורך הוא להעמיד החוק שלא להאמין על שבועתם, ובגילוי הראש לא אשכחן קפיידא להדיא לאיסור.

סתירה בדברי מג"א

וכתב המג"א (צא, ג) דמ"ש בסי' ב' שלא ילך ד"א בגילוי הראש (אפילו בלי הזכרת שם שמים) היינו מדת חסידות. וכבר הבאנו דברי המג"א שם שכתב שבפחות מד"א ישנו משום מדת חסידות, משמע שיותר מד"א אסור מדינא, א"כ סותר מה שכתב כאן שאינו אלא מדת חסידות.

וראיתי בשו"ת אגר"מ (או"ח א, א) שרצה ליישב דבריו, דלילך ד' אמות אף שעיקרו אינו אלא ממדת חסידות, אבל כבר נהגו כל ישראל להתנהג במדת חסידות זה אפילו אנשים פשוטים, אבל מדת חסידים להיחידים המתנהגים בחסידות, וכן לכל ת"ח, יש להחמיר שלא לילך בגילוי הראש אפילו בפחות מד' אמות.

ומוסיף וכותב שלדינא יש לאסור אפילו בישיבה מצד חוק העכו"ם כהט"ז, והמג"א דמשמע מיניה שחולק על הט"ז, צ"ע בטעמו. ואולי בישיבה אף המג"א יודה דאסור משום חוק העכו"ם, שכן עושין כשיושבין לאכול או בחבורת אנשים בעלמא להסיר הכובע, אבל בהלוך אין דרכם להסיר הכובע, ולכן אין לאסור ההלוך משום חוקי העכו"ם. עוד כתב דאולי סובר המג"א דחוק העכו"ם נחשב רק בעת התפלה, דרק אז הוא חוק שלהם להסיר הכובע, אבל בישיבה אין מסירין מצד חוק העכו"ם אלא להקל בעלמא, והט"ז סובר שגם זה נחשב חוק כיון שנמשך להם רגילות זה מצד חוק העכו"ם שלהם שבלא כובע הוא יותר חשיבות, ולכן אף שלישיבה בעלמא אין להם חוק עכו"ם להסיר הכובע יש לזה דין חוק עכו"ם לאסור. ומסיק דעדיין לא מבורר טעם המג"א ולכן יש לאסור כהט"ז.

ולגבי עיקר קושיית המג"א כתב הביה"ל בשם הפמ"ג דלעיל דווקא ד"א אסור, וכאן אסור אפילו פחות מד"א.

כיפה (יארמעלקא)

בשו"ת אגר"מ (שם) מביא תשובה מהגאון ר' שלמה קלוגער בס' האלף לך שלמה, דבכיסוי מקצת מתיר רק בפחות מד' אמות, ובגילוי כל הראש אסור אף בפחות מד' אמות. ותמה עליו כי איך אפשר לפרש מה שנאמר בגמ' קדושין רב הונא בר"י לא מסגי ד' אמות בגילוי הראש, שהוא לא בגילוי הראש ממש אלא שהיה מכוסה רק מקצת הראש, דאף אם היה לו איזה קושיא שהיתה מתורצת בפירוש כזה, אין שייך לתרץ בדבר שהוא לא כמפורש שגילוי הראש פירושו מגולה, ולא אם הוא בדוקא מכוסה אף משהו, ובפרט שאין שום הכרח לפרש פירוש כזה שעכ"פ הוא זר ודחוק.

וכתב הגרמ"פ דאף לדעת הגרש"ק הוא רק בכיסוי פחות מרוב הראש, דיסבור דרובו ככולו גם לדין זה, וכשהרוב מגולה הוא כמגולה כולו, אבל כשהרוב מכוסה גם לדידיה ליכא שום זהירות.

ולכן למעשה הרוצה להחמיר ולחוש לדעת הגרש"ק צריך לכסות רוב ראשו שהוא ברוב הכובעים ובכיפות הגדולים, אבל לדינא אין מחוייבין לחוש לדעתו כיון שהיא דעת יחיד, ובפרט שהוא רק באיסור ממדת חסידות. ואע"פ שעכשיו שכבר נהגו ישראל יש לדון בזה כעין איסור, אבל לא היה המנהג להחמיר יותר מהראוי לפי הגמ' והשו"ע, ולכן אם אך מכוסה באופן שנקרא שראשו מכוסה רשאים לילך ברחוב ואף לברך, וכמו שעושין כן הרבה ואין להחשיבם ח"ו לקלים.

כיפה סרוגה או כובע קש

בשו"ת חת"ס (ח"ו סימן ב) נשאל ע"ד הכובעים הקלועים, העשויים נקבים נקבים והשערות יוצאים מבין הנקבים, אי שפיר דמי להתפלל בהם, או איכא למיחש לגילוי ראש. ומביא שמקור הדין הוא בתרה"ד (ס' י') מייתי ראייה להתיר הזכרת השם בכובעים הקלועים מפ' המדיר, דכיסוי ראש דאשה, שיש לה סמך מה"ת, סגי בקלתה, וכ' שם שהוא חלול בכמה מקומות שאינו קלוע יפה, וכ"ש כובעים של קש שהן קלועים יפה. א"כ הרי להדיא להתיר דומיא דקלתה שהוא חלול ואינו קלועה יפה.

פרוץ מרובה על העומד

והיה עדיין אפשר לפקפק ולומר התם בנקבים שאין הפרוץ מרובה על העומד, וה"ל כולו עומד, אבל הני דידן דשכיחא השתא פרוץ מרובה על העומד, ולבוד לא אמרינן אלא במידי דמחיצת, כסברת רש"י ותוס' בפ"ק דשבת בסוגיא דכוורת. אבל כתב שלא נראה להמציא חומרא כ"כ בהני מילי.